

Östergötlands medeltida skatter

En analys av källvärdet av medeltida depåfynd i Östergötland.

Uppsats (II) i arkeologi, Stockholms universitet

Vårtermin 2020

Jesper Rönnlöf

Handledare: Jens Christian Moesgaard

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
1.1 Bakgrund.....	3
1.2 Syfte och frågeställningar	3
1.3 Metod och material	4
1.4 Teori.....	4
 2. Redovisning av fynden	 4
2.1 Inlösen.....	5
2.2 Bevarande	7
2.3 Fyndplatsdokumentation.....	9
 3. Avslutning	 11
 4. Sammanfattning	 11
 5. Referensförteckning	 12

Abstract

In this study have I analyzed medieval coin hoards and their variations in the value as a source for research by looking at if all coins were obtained, how their preservation is and how precise the documentation can tell an exact circumstance and place for the finds. It has been concluded that actions of both the persons who found the coins and the authorities has affected the number of obtained coins and their preservation. As for the documentation of the circumstances and locations, it has been found that large parts of the finds have a reasonably good precision, even though most of the finds were not found during archaeological excavations.

Omslagsbild. Svealandsmynt från Skänningefyndet 2009. Foto: Gabriel Hildebrand, KMK

1. Inledning

När medeltida ekonomiska förhållanden ska analyseras har det inte sällan varit det relativt begränsade skriftliga materialet som ligger som grund för de slutsatser som förs fram av historikerna. De medeltida mynten som jämförelsevis överlever i större antal än i våra dagar får istället en väldigt begränsad omfattning inom dessa analyser. (Grinder-Hansen 1992) Det finns däremot brister i den tillgängliga dokumentationen om myntfynden. Det blir därför viktigt att undersöka kvalitén på fynddokumentationen för att kunna avgöra fyndens förmåga som källmaterial. Med en studie avgränsad till medeltida depåfynd i Östergötland är det just det jag vill undersöka med den här uppsatsen.

1.1. Bakgrund

För att analysera ett mynts värde som källmaterial finns det flera aspekter som man kan undersöka. Dels kan man undersöka dokumentationen kring fyndomständigheterna för att få fram en så exakt fyndplats som möjligt. Kvalitén på dessa är beroende på varje enskilt fynds omständigheter och de administrativa strukturerna för hur myntfynd behandlades under samtiden. Dessa viktiga upplysningar kan dock oftast vara bristfälliga och bestå av sparsamma upplysningar. Detta gäller framförallt när det kommer till äldre myntfynd då dessa inte blev fullständigt registrerade och inte är funna under arkeologiska utgrävningar. Dokumentationen utgår då istället från hur personen som rapporterar fyndet beskriver det, vilket kan variera väldigt mycket. I de flesta fallen finns däremot en redogörelse för under vilka omständigheter fynden hittades; under grävning eller plöjning och så vidare. (Grinder-Hansen 1992) (Moesgaard 2006:229) (Moesgaard 2015A:23) Upptäckten av ett depåfynd i Stockholm 1955 har visat att även den direkta fyndplatsen där mynten hittats inte är helt oproblematiske och stärker vikten av att faktiskt analysera en fyndplats. Jorden där över två tusen mynt hittades i visade sig senare ha förts dit från en annan plats flera kilometer bort där grävningsarbete för en tunnelbana utförts. (Golabiewski Lannby och Wiséhn 2003:28f)

Man kan också analysera hur myntens bevarandeförhållande ser ut. Genom att reda på hur många mynt som fanns i depån och hur många av de som är bevarade i samlingar eller endast beskrivna, går det att undersöka myntens möjligheter att kunna användas som källmaterial. En ökad lösensumma för metallen från år 1736 medförde att endast delar av ett fynd ibland löstes in till statssamlingarna och att resten sändes tillbaka till upphittaren och därigenom blev skingrade. Men även för mynten som tas emot och löses in kan problematik uppstå för myntens kvarlevande och dess förmåga att användas som källmaterial. Till exempel kunde mynten bytas bort eller smältas ner för att införskaffa andra mynt som var mer intressanta. I samlingarna kunde delar av mynten hamna i den systematiska samlingen där respektive mynts fyndtillhörighet oftast förbisågs för att istället ordnas efter länder och regenter. I de flesta fallen innebär det att det idag är omöjligt att spåra mynten. Möjligheten finns även för att mynt försvinner under tiden de behandlas, antingen genom oavsiktligt slarv eller att de förstörs under konserveringsarbetet. (Malmer och Wiséhn 1982:9f)

1.2. Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att analysera källvärdet av de medeltida depåfynd som har hittats i Östergötland. Det kommer att göras utifrån följande frågeställningar:

- Hur många av fynden löstes in efter upptäckten. Vad är orsakerna till att vissa inte löstes in?
- Hur mycket av fynden finns idag bevarade och kan studeras? Vilka orsaker finns bakom varför vissa fynd eller mynt inte längre går att studera?

Östergötlands läge i Sverige. Foto:
Ylva Holmberg Jansson

- Hur är dokumentationen av de mynt som inte finns bevarade hos Kungliga Myntkabinettet eller andra museer?
- Hur precist är fynden dokumenterade gällande fyndomständigheterna? Vilka orsaker kan finnas bakom summariska beskrivningar?

1.3. Metod och material

Landskapsinventeringen (Malmer och Wiséhn 1982) har genomförts efter medeltida depåfynd och möjliga medeltida depåfynd. Genom inventeringen har också de inlösta fyndens inventarienummer lett vidare arbetet till databasen för Statens historiska museer där mer information söktes. Problematiken med inventeringen är att den publicerades 1982 och att den därav inte har med senare fynd. Genom kontakt med KMK framkom ytterligare depåfynd som hittades 1983 och 2009. (Golabiewski 1985:289ff) (Golabiewski Lannby 2019) (Adrian Klang, 2020) En viss problematik har också varit att ett fynd inte kan bekräftas vara medeltida. Då uppsatsens syfte är att undersöka kvalitén på dokumentationen så har detta fynd tagits med då det bidrar till en varierad bild av dokumentationskvalitén. Detta gäller det tidigt upptäckta fyndet i Kärrsjö (1) som inte säkert kan kopplas till medeltiden. Kyrkofynden i Kaga (2) och Skänninge (10) har i landskapsinventeringen markerats som en möjlig depå då det inte är säkert om det är depåfynd eller hopade fynd det handlar om. En sista problematik som har uppstått under uppsatsarbetet är virusläget som råder under tiden uppsatsen skrivs. Ett möte på Kungliga Myntkabinettet var planerat under uppsatsskrivandet för att få relevant information gällande mynten som finns bevarade. Då detta möte ställts in sammansattes en lista specifikt över dessa fynd av antikvarie Adrian Klang på KMK som har fått ersätta det planerade mötet. (Adrian Klang, 2020)

1.4. Teori

Den teoretiska utgångspunkten för den här uppsatsen utgörs av användandet av mynt som källmaterial. Mycket har skrivits om vilka möjligheter som finns med detta, och grundläggande utgångspunkter för vad som krävs för att kunna använda mynten som ett källmaterial har tagits upp i bakgrundskapitlet. Det som däremot i jämförelse saknas betydligt mer i forskningen av myntfynd är en systematisk värdering av kvalitén av dokumentationen om fynden, som lämpligen borde vara väldigt viktigt för att från första början kunna använda mynten som ett historiskt källmaterial. Jens Christian Moesgaard har gjort det dels rörande danska mynt under Kung Harald (ca 958-senast 987) där fyndomständigheter och bevarandeförhållanden av fyndens mynt har beskrivits och placerats in i tabeller. (Moesgaard 2015A:22ff). I ett verk om skattfynd Haute-Normandie mellan 754-1514 har han vidare fört in en modell som systematiskt värderar myntens numismatiska information och kvalitén på hur precist fyndplatserna är dokumenterade för varje fynd. (Moesgaard 2015B:32f) Henrik Klackenberg har i sin avhandling om kyrkfynd i Sverige och Finland en utgångspunkt där fynddokumentationen undersöks för att se hur precist det går att fastställa myntens fyndplats i kyrkorummet som sedan placerats in i kategorinivåer efter hur noga precisionerna varit. (Klackenberg 1992:27f) Det är likt dessa framställningar som den här uppsatsen om Östergötland är utformad. Genom tabeller och modeller likt de som använts av Moesgaard och Klackenberg kommer en systematisk undersökning av fynden utföras.

2. Redovisning av fynden

30 fynd som registrerats som medeltida eller möjliga medeltida depåer har upptäckts. Här kommer dessa fynd att redovisas i en tabell ordnad efter årtal då de hittades. Siffrorna under kolumnen ”#” är respektive fynds nummer i landskapsinventeringen. För inlösta fynd återges deras inventarienummer de fick hos KMK i den sista kolumnen, eller andra samlingar som de kan ingå i.

Tabell 1: Medeltida depåfynd i Östergötland.

	#	Socken	Fyndplats	Fynd år	Inlöst	Inv.nr
1	43	Ledberg	Kärnsjö?	1690	Nej	-
2	38, 169	Kaga	Kaga kyrka	1699	Ja	KMK utan inv.nr.
3	12	Ekeby	Kyrkan	1786	Ja	SHM 6145
4	109	Styra	Brunnsgården	1786	Delvist	SHM 374c. Andra samlingar.
5	104	Skärkind	Skörtinge	1800	Nej	Andra samlingar?
6	40a	Kvillinge	Malmö	1822	Ja	Norrköpings läroverk
7	129	Tåby	Ljunga	1828	Delvist	SHM 500
8	37	Järstad	Ullevi	1829	Delvist	SHM 553
9	76	Ringarum	Vammarsmåla	1829	Ja	SHM 537
10	88	Skänninge	Kyrkogården	1832	Ja	SHM 594
11	36	Jonsberg	Gummetorp	1833	Ja	SHM 629
12	22	Gryt	Stora Lövvik	1849	Ja	SHM 1545
13	165	Östra Ny	Lönsås	1870	Nej	-
14	1	Allhelgona	Lagmansberga I	1874	Ja	SHM 5379
15	1	Allhelgona	Lagmansberga II	1875	Ja	SHM 5636
16	10	Drothem	Berga	1877	Delvist	SHM 6063, 6112
17	92	Skänninge	Petersberg	1877	Delvist	SHM 6062
18	151	Vreta Kloster	Parlatoriet	1916	Ja	SHM 18011
19	98	Skänninge	Vårfrukyrkan	1925	Ja	SHM 17928
20	74	Nässja	Eneby, Getryggen	1932	Delvist	SHM 20017
21	157	Västra Tollstad	Alvastra kloster II	1936	Ja	SHM 13269
22	111	Sund	Österbymo	1945	Ja	SHM 23469
23	157	Västra Tollstad	Alvastra kloster III	1949	Ja	SHM 24183
24	118	Söderköping	Kvarteret Norrtul nr 8 I	1977	Ja	SHM 34692
25	118	Söderköping	Kvarteret Norrtul nr 8 II	1977	Ja	SHM 34692
26	118	Söderköping	Kvarteret Norrtul nr 8 III	1977	Ja	SHM 34692
27	97	Skänninge	Vistenagatan	1979	Ja	KMK 456/79
28	-	Västra Tollstad	Vättern nära Hästholmen	1983	Ja	Östergötlands museum
29	-	Skänninge	S:t Olofs konvent I	2009	Ja	KMK 104626
30	-	Skänninge	S:t Olofs konvent II	2009	Ja	KMK 104626

Källor: Malmer och Wiséhn 1982. SHM inventarium, Golabiewski 1985 och 2019. Myrberg Burström 2008.

I landskapsinventeringen har fynd 2 registrerats som två enskilda fynd. Nanousekha Myrberg Burström har senare menat att det ska röra sig om ett och samma fynd som hittades vid Kaga kyrka 1699. (Myrberg 2008:262) Fynd 14 och 15 i Lagmansberga kan även dem antas vara ett enda depåfynd då de ska ha hittats på samma plats med liknande fyndkontexter. (Malmer och Wiséhn, 1982:19) (SHM inventarium) Då andra delen trots allt hittades ett år senare och därav har egna fyndomständigheter jämfört med den tidigare delen så har det i den här uppsatsen delats upp i två fynd.

2.1. Inlösen

I denna del kommer fyndens införskaffande till samlingar att undersökas. Med detta menas om fynden löstes in helt, delvist eller inte alls och vad orsakerna till detta kan vara. Även om den ekonomiska summan av inlösendet inte är av ett direkt intresse för uppsatsens syfte så är förståelsen av det ekonomiska perspektivet viktigt för att förstå då det kan ha en påverkan på om ett fynd blir inlöst eller inte. Enligt 1694 års plakat skulle upphittaren få behålla en tredjedel av metallvärdet av fynden. Uppfattning av detta har varit att det inte var så prisvärt

och att personer istället kan ha försökt sälja föremålen privat. I en lag år 1736 infördes bland annat en höjning av inlösensumman till det fulla metallvärdet med en åttondels förhöjning. Bestämmelser i den lagen är i stort sett helt likadana idag. Förändringen medförde dock en betydligt ökad kostnad för inlösande av upphittade fynd och fick konsekvensen att vissa fynd inte blev inlösta på grund av ekonomiska skäl. (Malmer och Wiséhn 1982:9) För 6 fynd av de 30 som ingår i undersökningen har det framkommit att inte alla mynt kommit till samlingarna hos KMK:

Tabell 2. Delvist inlösta depåfynd till KMK från Östergötland

Fynd	Fyndår	Mynt	Inlösta	Orsak
4. Brunnsgården	1786	24 300 +	5314?	Urval. Undandolt. Privata köpare och andra samlingar
7. Ljunga	1828	Ca 4700	578?	Urval.
8. Ullevi	1829	34 +	22	Gåva. Urval. Resterande mynt avböjdes
16. Berga	1877	ca 100	10	Urval.
17. Petersberg	1877	4069	1235	Urval.
20. Eneby Getryggen	1932	ca 90	80	Resten behölls av gårdsägaren

Källor: Malmer och Wiséhn 1982. SHM inventarium , Thordeman och Rasmusson 1936.

Som det framgår i framställningen så är det någon form av urval som är orsaken till att de flesta av dessa fynd inte helt löstes in. Från det stora fyndet i Brunnsgården betalades inlösen motsvarande cirka 660 gram under 1787. Under en inventering år 1863 återfanns 5314 mynt ur fyndet hos KMK. Utöver det har delar av fyndet hamnat i andra samlingar, specifikt Lunds universitets myntkabinett och Linköpings stiftsbiblioteks samlingar. Delar av fyndet ska också från början tagits iväg, undandolts och sålts privat till samlare och guldsmeder. (Malmer och Wiséhn 1982:49) (Thordeman och Rasmusson 1936:102f) För fyndet i Ljunga löstes 120 av 740 gram in efter ett urval varav 30 gram utgjordes av silverspännen. Vid en inventering 1856 registrerades 578 mynt från fyndet hos KMK.(Malmer och Wiséhn 1982:55). Från Ullevifyndet skänktes 22 mynt till Vitterhetsakademien. När ytterligare 12 mynt av samma slag senare erbjöds avböjdes erbjudandet.(Malmer och Wiséhn 1982:29). Bland mynten som hittades i Berga var det till största del tyska mynt som valdes ut för inlösen. (Malmer och Wiséhn 1982:21) (Malmer och Wiséhn 1982:29) Ur fyndet i Petersberg valdes ungefär en tredjedel ut för inlösen tillsammans med malmgrytan som mynten hittades i.(Malmer och Wiséhn 1982:44) Fyndet i Getryggen ska ha innehållit 93 mynt men till Vitterhetsakademien skickades 80 mynt in medan resten behölls av ägaren.(Malmer och Wiséhn 1982:39). En direkt och klar orsak till urvalen har inte framkommit i de flesta fallen. Samtidigt är det klart att myndigheternas utgångspunkt framförallt innan 1900-talet har varit att man bara löste in delar av ett fynd av på grund av bland annat ekonomiska anledningar eller för att man redan hade liknande mynt i sina samlingar(Malmer och Wiséhn 1982:10) Liknande företeelser fanns i till exempel Danmark där man inte sökte att förvärva alla mynt, utan att istället de mynt som skulle komma till användning för att fylla luckor eller förbättra sämre exemplar i den systematiska samlingen.(Moesgaard 2015A:24)

Tre av undersökningens fynd blev av olika anledningar aldrig inlöst och är som följande:

Tabell 3. Icke inlösta depåfynd av KMK från Östergötland

Fynd	Fyndår	Mynt	Orsak
1. Kärrsjö?	1690	Någon kvantitet	Fyndet undandolt
5. Skörtinge	1800	En myckenhet	Beslut att inte inlösa mynten
13. Lönsås	1870	73	Ingen information

Källor: Malmer och Wiséhn 1982. SHM/KMK.

Dokumentationen kring dessa fynd är generellt väldigt bristfälliga. En fördjupning i äldre verk där fynden beskrivs skulle möjligen kunna föra något ljus över omständigheterna. För fynden som hittades i Skörtinge och Kärrsjö går det däremot att se några former av förklaringar. Mynten som hittats i Kärrsjö ska ha varit undandolt och aldrig hittats. (Malmer och Wiséhn 1982:31) För fyndet i Skörtinge är det istället från myndigheternas sida som man avböjt att lösa in mynten. I detta fall då man i samlingarna redan ägde många liknande medeltida mynt. Den ökade inlösensumman som skulle betalas kan också ligga bakom detta beslut. Enligt Myrberg Burström ska 42 av mynt däremot finnas på Uppsala universitet och 21 mynt kan ha skänkts till Linköpings universitet (Malmer och Wiséhn 1982:9 och 47f)(Myrberg 2008:262) Slutligen finns också fler fynd som har kommit till andra samlingar. Det har redan nämnts om fynden i Brunnsgården och Skörtinge som hamnat i andra samlingar. Utöver dessa finns även fynd 7 från Malmö som bevarades i samlingarna hos Norrköpings läroverk men som saknades vid en genomgång år 1924. (Malmer och Wiséhn 1982:30). Mynten som hittades i Vättern finns i Östergötlands museums samlingar och mynten från Vreta kloster ska vara utlånade till klostrets egna museiutställningar. (Adrian Klang,2020)(Myrberg 2008:263f).

2.2. Bevarande

Som det nämnts kan mynt av flera orsaker försvinna helt från samlingarna genom till exempel säljning eller byten. Mynten kunde också läggas in i den systematiska samlingen där dem blir i stort sett omöjliga att spåra.(Malmer och Wiséhn:1982:9) Syftet här är att se hur många mynt ur fynden som är bevarade direkt i samlingar och hur dokumentationskvaliteten är för mynten som inte går att spåra i någon känd samling. Dokumenten som beskriver mynten under deras inventarienummer i samlingarna i SHM har undersökts tillsammans med beskrivningarna som har gjorts av Malmer och Wiséhn. För senare fynd har annan litteratur som beskriver mynten på liknande sätt lästs. På grund av uppsatsen omständigheter har arbetet med att värdera mynten utförts på ett uppskattande sätt och som kan förbättras av en kunnig numismatiker. På grund av det rådande virusläget när uppsatsen skrevs har det varit omöjligt att få tillgång till exakt information om de bevarade mynten i samlingar utöver den information som inledningsvis gavs av antikvarie Adrian Klang om samlingarna på KMK. I den följande sammanställningen används följande definitioner på kategorierna:

Bevarade: Mynts som är bevarade i samlingar och kan spåras.

Beskrivna: Mynt som inte kan spåras i samlingar men som genom goda arkivaliska upplysningar tillåter någon form av bestämmelse av mynten. Här ingår mynt med god dokumentation om bland annat mönster, regent, myntort och mynttyp.

Summariskt beskrivna: Mynt som inte kan spåras i samlingar och som har bristfälliga arkivaliska upplysningar. Mynt som i beskrivs som obestämbara, fragmentariska eller silvermynt utan vidare upplysningar ingår här

Tabell 4. Myntfyndens bevarandeförhållande

Kat. num.	Depå	Fyndår	Antal mynt	Bevarade	Beskrivna	Summariskt beskrivna
1	Kärrsjö?	1690	Någon kvantitet	0	0	Alla
2	Kaga Kyrka	1699	Okänt	0	0	Alla
3	Kyrkan	1786	10	10	0	0
4	Brunnsgården	1786	Minst 24 300	Okänt	ca 22 000	Okänt
5	Skörtinge	1800	En myckenhet	Få	En stor del	Resten
6	Malmö	1822	150	0	0	150
7	Ljunga	1828	ca 4700	0	ca 578	ca 4100
8	Ullevi	1829	Minst 34	0	22	12

9	Vammarsmåla	1829	453	0	453	0
10	Kyrkogården	1832	5	0	5	0
11	Gummetorp	1833	53	0	53	0
12	Stora Lövvik	1849	124	0	124	0
13	Lönsås	1870	73	0	73	0
14	Lagmansberga I	1874	2070	0	1972	98
15	Lagmansberga II	1875	54	Oklart	-	-
16	Berga	1877	ca 100	0	69	30
17	Petersberg	1877	4069	Oklart	-	-
18	Vreta kloster	1916	362	362	0	0
19	Vårfrukyrkan	1925	335	Oklart	-	-
20	Eneby, Getryggen	1932	93	77	1	15
21	Alvastra Kloster (II)	1936	63	63	0	0
22	Österbymo	1945	117	111	6	0
23	Alvastra Kloster (III)	1949	6	6	0	0
24	Kvarteret Norrtull nr 8 I	1977	ca 2000	ca 2000	0	0
25	Kvarteret Norrtull nr 8 II	1977	ca 15	ca 15	0	0
26	Kvarteret Norrtull nr 8 III	1977	ca 3	ca 3	0	0
27	Vistenagatan	1979	146	146	0	0
28	Vättern nära Hästholmen	1983	282	282	0	0
29	S:t Olofs konvent (I)	2009	127	127	0	0
30	S:t Olofs konvent (II)	2009	96	96	0	0
			ca 40 000	ca 3300	ca 25 000	ca 4400

Källor: Malmer och Wiséhn, 1982. SHM samlingar, Menander och Arcini, 2012. Golabiewski 1985 och 2019. Myrberg 2008:262ff. Thordeman och Rasmusson 1936. Jonsson 1977.

Det framkommer att antalet bevarade mynt i samlingar endast utgör en liten del av. Med en tillgång till samlingarna hade det kunnat ändras till något mer precist. Den största delen utgörs av de mynt från Brunnsgråden som beskrevs av Jacob von Engeström, av vilka över 5 000 löstes in av KMK men som sedan har hamnat i den systematiska samlingen och inte kan spåras. Hur mynten som kom till samlingarna i Lund och Linköping är bevarade är okänt för uppsatsens undersökning. Det syns också att det främst är bland de tidigaste fynden som störst osäkerhet finns för att få fram ett precist antal mynt på grund av att myntantalet för vissa fynd inte är känt. Som visats av fyndet i Skörtinge som avböjdes inlösen kan informationen om mynten sparas genom ritningar som också dem gjordes av von Engeström (Malmer och Wiséhn 1982:47)(Myrberg 2008:262) Problematik med att bestämma mynt finns också vid senare upphittade fynd. Mynten som hittades i Nortull, Söderköping och i Vistenagatan, Skänninge var till stor del fragmentariska och obestämbara när det togs upp. (Malmer och Wiséhn 1982:45 och 51)

Fynd 3 från kyrkan i Ekeby som innehåller 10 mynt har istället 11 mynt bevarade under inventarienumret. I landskapsinventeringens beskrivning är myntantalet för Ekeby uppe i 15 mynt fördelade på tre fynd. Omständigheterna kring de 5 övriga mynten är där okända, men genom SHM framkommer det att de övriga 2 fynden dels finns i Högsby, Småland och det andra är ett fynd från Nyare tid. De tio mynten från kyrkan ska däremot alla vara bevarade tillsammans med ett mynt från någon av de andra platserna. (Malmer och Wiséhn 1982:22)(Adrian Klang, 2020)(SHM inventarium)(Jonsson 1977:94) Fynd 21 och 23 som hittades vid Alvastra kloster har ett betydligt större antal mynt inlagda under deras inventarienummer än antalet mynt som har registrerats för varje fynd i inventeringen. Detta

kan förmodligen bero på olika ensamfynd som hittats vid klostret. De 55 hela mynten från fynd 21 ska alla vara bevarade på KMK. (Jonsson 1977:93f) Mynten tillhörande fynd 18 från Vreta kloster ska enligt Myrberg Burström vara utställda i klostrets museiutställning. Någon vidare undersökning än det har inte varit möjligt att utföra likt andra fynd som finns i andra samlingar. (Myrberg Burström 2008:264)

Med undantag för de fynd vars mynt inte har kunnat kollas upp så visar undersökningen av Östergötland att väldigt få mynt från innan 1900-talet är bevarade. För de allra tidigaste fynden med undantag för fynden i Brunnsgården och Skörtinge saknas även tillräckligt goda upplysningar om mynten. Under 1900-talet och senare övergår det till att i stort sett alla mynt är bevarade, vilket kan kopplas till att många av dessa mynt hittats under arkeologiska utgrävningar. Den förändrade inställningen från KMK om att behålla hela fynd istället för att skicka stora delar till den systematiska samlingen kan också räknas in i detta avseende. Resultaten som har framkommit om bevarandet kan jämföras med liknande undersökningar på andra platser trots att det inte varit möjligt att helt utföra en fullständig undersökning. Av de 12 depåfynd som undersöktes i Danmark från tiden av Harald Blåtands styre visade att den största delen, nästan hälften av mynten var bevarade. Andelen mynt som endast är beskrivna utgjorde den minsta delen och är raka motsatsen mot förhållandet i Östergötland som kommit fram i den här undersökningen. Likt här i Sverige sökte man även förr i Danmark att skapa en stor systematisk samling där mynt samlades istället för att bevaras tillsammans med de övriga mynten från fyndet de hittats i. (Moesgaard 2015A:24) Den kronologiska utvecklingen av den danska undersökningen kan också jämföras med hur det ser ut i Östergötland trots att de danska fyndåren till stor del är koncentrerade till 1800-talet och inte lika utspritt över tid som fynden i Östergötland. De senaste fynden i Danmark från slutet är i stort sett helt bevarade medan andra fynd under 1880-talet och bakåt till de första år 1836 i varierande grad går från fynd med inga bevarade eller bra beskrivna mynt till fynd som ändå till stor del kan återskapas. (Moesgaard 2015A:28)

2.3. Fyndplatsdokumentation

Här kommer dokumentationen om fyndens omständigheter att undersökas. Syftet är att se hur precis fynddokumentationen är kring vart fyndet hittades och under vilka omständigheter de hittades. En kategorimodell har gjorts för platsprecisionen som går från A-F och förklaras senare i kapitlet. I sista kolumnen visas den kategori som fyndet ingår i.

Tabell 5: Fyndens omständigheter och fyndplatsprecision

	Fyndplats	Fyndår	Omständigheter	Fyndplatsprecision	A-F
1	Kärrsjö?	1690	Okänt	Björkeberg eller Ledberg sn.	E
2	Kaga kyrka	1699	Okänt	Kaga Kyrka	B
3	Kyrkan (Ekeby)	1786	Vid borttagande av pelare	I kyrkans mur	B
4	Brunnsgården	1786	Vid begravning av får	Åkern nära kyrkan i Brunnsgården	B
5	Skörtinge	1800	Vid grusning av landsväg	I en sandgrop vid landsvägen till Söderköping i Skörtinge	C
6	Malmö	1822	Okänt	På ett utskjutande grund vid Malmö	C
7	Ljunga	1828	Okänt	På Nils Gustaf Nilssons ägor	B
8	Ullevi	1829	Vid grävning av dike	Vid en större sten på Ullevi ägor	B
9	Vammarsmåla	1829	Okänt	En bergsskrevla vid Vammarsmåla	C
10	Kyrkogården (Skänninge)	1832	Okänt	Skänninge stads kyrkogård	B
11	Gummetorp	1833	Vid bortförande av matjord	Vid Gummetorp, där en stugbyggnad stått.	C
12	Stora Lövvik	1849	Okänt	Stora Lövvik, i en bergsskrevla	C
13	Lönsås	1870	Vid grävning i en mosse	På ägarna till Lönsås	B

14	Lagmansberga I	1874	Vid grävning i en odling	På ägora i hemmanet Lagmansberga	B
15	Lagmansberga II	1875	Vid grävning	På gården Lagmansbergas ägor	B
16	Berga	1877	Vid grävning av dike	I en uppplöjd hage å häradskrivarebostället Berga.	B
17	Petersberg	1877	Vid plöjning av en åker	Åker tillhörande bopplatsen Petersberg	B
18	Vreta Kloster	1916	Arkeologisk utgrävning	Sydvästra hörnet av förmodade parlatoriet.	A
19	Vårfrukyrkan	1925	Vid schaktning för värmeledning	Under kyrkgolvet	B
20	Eneby, Gettryggen	1932	Vid skogsplantering	Vid Gettryggen, Eneby södergård	B
21	Alvastra kloster II	1936	Arkeologisk utgrävning	Grävningsrutor B 21, M 29, Östra, yttre gården	A
22	Österbymo	1945	Under grävlingssjakt	Gnottneshults marker	B
23	Alvastra kloster III	1949	Arkeologisk utgrävning	Grävningsruta Yh, Norr om ”gäststugan”	A
24	Kvarteret Norrtull nr 8 I	1977	Arkeologisk utgrävning	Brandlagret i utkanten av staden	A
25	Kvarteret Norrtull nr 8 II	1977	Arkeologisk utgrävning	Brandlagret i utkanten av staden	A
26	Kvarteret Norrtull nr 8 III	1977	Arkeologisk utgrävning	Brandlagret i utkanten av staden	A
27	Vistenagatan	1979	Under schaktövervakning	Vistenagatan	A
28	Vättern nära Hästholmen	1983	Vid övningsdykning	På 10m djup utanför Hästholmen	C
29	S:t Olofs konvent I	2009	Arkeologisk utgrävning	Gravnummer 70017. Mellan benen.	A
30	S:t Olof konvent II	2009	Arkeologisk utgrävning	Gravnummer 70017. Vid höften	A

Källor: Malmer och Wiséhn, 1982. SHM samlingar, Menander och Arcini, 2012. Golabiewski 1985 och 2019.

En generell bild som framkommer är att beskrivningarna för omständigheterna och fyndplatserna för fynden som hittades fram till mitten av 1900-talet varierar från helt okända till beskrivningar som är relativt goda för fynd som inte hittats under arkeologiska utgrävningar. Under 1900-talet börjar de arkeologiska utgrävningarna förekomma, den första 1916 vid Vreta kloster. Det ökande antalet arkeologiska utgrävningar och dokumenteringar under resterande tiden medför att kvalitén på fynddokumenteringen därav blir betydligt högre på fynden som hittats de senaste ca 100 åren. Den varierande nivån av kvalitén av dokumentationen för de tidigt upptäckta fynden skulle kunna kopplas till Moesgaards beskrivning av fyndomständigheterna i specifikt Danmark där dokumentationen som tidigare nämnt blir beroende på personerna som beskriver fynden. (Moesgaard 2015A:23) I några av fallen kan en relativt säker plats återges då mynten hittats i eller i närheten av en kyrka vars plats kan spåras.

Tabell 6: Fyndens fördelning efter kvalitet på fyndplatsdokumentation

	Kategori	Beskrivning	Antal	Procent
A	Arkeologiskt lager	Exakt arkeologisk fyndplats kan avgöras.	9	30%
B	Specifik plats	Fyndplats kan bestämmas till byggnad, tomt eller gård	14	47%
C	Lokal plats	Fyndplats kan bestämmas till gata eller ort.	6	20%
D	Ungefärlig plats	Fyndplats kan avgöras till socken.	0	0%
E	Ungefärlig plats	Fyndplats kan avgöras över flera socknar.	1	3%
F	Okänd plats	Fyndplats kan bara avgöras till länet.	0	0%
			30	100%

Som det syns kan de flesta fynden bestämmas med en ganska hög precision. Nästan en tredjedel av fynden kan bestämmas till en exakt arkeologisk position medan nästan hälften av fynden går att koppla till en byggnad, tomt eller gård. Endast ett av fynden, det tidigaste från

Kärnsjö har en väldigt osäker position då upplysningarna om detta fynd beskriver två olika socknar, Ledberg eller Björkeberg som fyndplats. (Malmer och Wiséhn 1982:31) Att så många av fynden kan preciseras till en nivå som kategori B verkar inte vara ovanligt. I Moesgaards undersökning av mynt i Haute-Normandie var även den kategorin den mest förekommande. Andelen fynd med en arkeologisk precision är däremot i den här uppsatsen större. I Haute-Normandie utgjordes det bara av 4 procent av alla fynd. Andelen fynd av kategori D och E är istället betydligt större i den franska undersökningen vilket kan visa på att det svenska materialet generellt är bättre. (Moesgaard 2015: 26) Undersökningen av Kung Harald Blåtands mynt i Danmark visade att inga av 12 fynd hittats under arkeologiska utgrävningar trots ett tidsspann för fynden då två samtida fynd i Östergötland tagits upp av arkeologer. Liknelser kan däremot också ses mellan några fynds omständigheter. Båda undersökningarna innehåller bland annat främst fynd som hittats vid grävningar i marker av olika anledningar eller vid odling. (Moesgaard 2015A:22)

3. Avslutning

Man konstatera att de olika förhållanden som beskrivits generellt om myntfynd kan ses här. För införskaffandet av fynden kan man se olika urval från myndigheternas sida och att man till och med vid ett tillfälle bedömt att avböjda ett helt fynd. Här kan liknelser dras till inställningen om att man inte alltid var intresserade av alla mynt som hittades. Mynt som behållits av personer och inte skickats in har likaså förekommit. För bevarandeförhållandet kan man se tecken på tidigare inställningar genom att stora delar av mynten genom tiden har hamnat i den systematiska samlingen och därav blir omöjliga att spåra upp för sådana här undersökningar. På grund av virusläget har en ytterligare betydande problematik funnits som hindrat undersökningen av detta. Dokumenteringen av fyndomständigheterna visar att fallen i Östergötland följer mönstret av en varierande grad av kvalité på fynden som hittats innan de arkeologiska utgrävningarna började förekomma och där dokumentationen skiljer sig från fall till fall från fynd som i stort sett är helt omöjliga att ge en kontext av omständigheter och fyndplats till andra fynd som ger väldigt goda möjligheter att göra detsamma. En tydlig förbättring i detta avseende kan kronologiskt ses.

4. Sammanfattning

I den här undersökningen om medeltida depåfynd har jag analyserat deras förmåga att användas som källmaterial. Hur många mynt som införskaffades till olika samlingar och hur dokumentationen av de mynt som inte är bevarade ser ut har undersökts. Kvalitén på fyndens dokumentation rörande omständigheterna under vilka de hittades samt hur precist varje enskild fyndplats har också undersökts. Resultat visar att ett betydande antal mynt aldrig kom till samlingarna på grund av olika anledningar, bland annat eftersom de aldrig blev anmälda eller att myndigheterna avböjde delar eller hela fynd. Vidare har det bevisats att endast en liten del av alla mynt idag är bevarade på ett sätt så de enkelt kan spåras, medan den största delen mynt förmodligen ligger i den systematiska samlingen där dem inte längre kan spåras och kopplas ihop till de fynd dem tillhör. Däremot har en stor del av dessa mynt fortfarande ett möjligt källvärde genom att de ändå är återgivna i olika beskrivningar eller ritningar som kan undersökas. En kronologisk utveckling där de tidigaste fyndens bevarande och dokumentation är mer bristfällig än senare mynt kan ses. För fyndplatsdokumentationen har det visat att stora delar av fynden har en någorlunda precist dokumenterad fyndplats även om de flesta fynden inte hittades under arkeologiska utgrävningar.

5. Referensförteckning

Tryckt litteratur

- Golabiewski Lannby, Monica (2019). *Kung Knut Eriksson och penningarna*. [Stockholm]: [Monica Golabiewski Lannby]
- Golabiewski Lannby, Monica & Wiséhn, Ian (2003). *Märkliga myntskatter i Stockholm*. Stockholm: Kungl. Myntkabinettet
- Golabiewski, Monica (1985) En senmedeltida svensk-dansk myntskatt i Vättern. *Hikuin* 11, 289–308
- Grinder-Hansen, Keld (1992). Mønter som kilde till middelalderens økonomiske historie – en præsentation af ett kildemateriele . *Fortid og nutid: tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie*. (1914–2010). København: Dansk Historisk Fællesråd
- Kenneth Jonsson (1977). Fastlandsmyntningen under Birger Magnusson. *Nordisk numismatisk årsskrift* (Stockholm).1975-76, s 83-161
- Klackenberg, Henrik (1992). *Moneta nostra: monetarisering i medeltidens Sverige*. Diss. Lund : Univ.
- Malmer, Brita & Wiséhn, Ian (red.) (1982). *Sveriges mynthistoria: landskapsinventeringen. 1 Myntfynd från Östergötland = [Coin finds from the province of Östergötland, Sweden]*. Stockholm: Kungl. Myntkabinettet
- Menander, Hanna & Arcini, Caroline (2012). *Gravar i S:t Olofs konvent: Östergötland, Mjölby kommun, Skänninge stad, Skänninge 2:1, 3:1, RAÄ 20, dnr 422-01704-2009 : särskild arkeologisk undersökning*. Linköping: Arkeologiska uppdragsverksamheten (UV Öst), Riksantikvarieämbetet
- Moesgaard, Jens Christian (2006). Single finds as evidence for coin circulation in the Middle Ages: Status and perspectives. *Nordisk numismatisk årsskrift* (Stockholm). 2000–2002, s 228–275
- Moesgaard, Jens Christian (2015). *King Harold's cross coinage: Christian coins for merchants of Haithabu and the king's soldiers*. Cph.: The National Museum of Denmark.
- Moesgaard, Jens Christian (2015). *Trouvailles et trésors monétaires médiévaux découverts en Haute-Normandie (754-1514)*. Wetteren: Moneta
- Myrberg, Nanouschka (2008). *Ett eget värde: Gotlands tidigaste myntning, ca 1140-1220*. Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2008
- Thordeman, Bengt & Rasmusson, N.L (1936). Jacob Engeströms beskrivning av Styrafyndet, *Nordisk numismatisk årsskrift*. (1936-). Stockholm: Almqvist & Wiksell

Otryckt

Upplysningar från Adrian Klang, Antikvarie, KMK, 2020

Elektroniskt

Statens historiska museer. Sök i samlingarna. <http://mis.historiska.se/mis/sok/sok.asp>

Stockholms
universitet